

Зборник затвара обимна „Селективна библиографија радова проф. емерите др Љиљане Пешикан-Љуштановић 1980–2022” коју је приредила Медиса Колаковић, док се на самом крају зборничке полифоније, текстом „Чудесна кућа од књига”, захвално и пригодно говорећи о исходиштима страсти читања, оглашава и сама лауреаткиња.

*

Када говоримо о лауреаткињи Златне књиге Библиотеке Матице српске за 2022. годину, не би требало посегнути за испразном фразом да је реч о „ренесансној личности”, јер наши дани нису доба ренесансе. Уместо тога, на самом крају, исправно је приметити како је своју *сѣрасѣ чѣшања* наша лауреаткиња развијала и неговала – како би то рекао Вук – *лијеѣо и ѣо реѣу*. Реч је о страсти која је књижевнонаучно деценијама била на корист српској књижевности унутар – у већој или мањој мери – блиских књижевних поља. На страницама зборника, попут камеа, није изостала ни племенита фигура Јована Љуштановића, професоркиног књижевног и животног саборца, као ни спорадичне напомене о професоркиним пријатељским, добронамерним релацијама са појединим ауторима. Тако знамо и да се Љиљана Пешикан-Љуштановић и кроз академску каријеру кретала *ѣо реѣу* и достојанствено. Некакав ред и склад наслућује се и из чињенице да је потписник ових редова рођен негде у првој половини хронолошког следа селективне библиографије своје професорке.

Мр Милан РАДОИЧИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
milanradoicic2816@gmail.com

НОВИ ПУТ КА УЗВИШЕНОЈ СТВАРНОСТИ

Корнелије Квас, *Жена која зауставља сажове*, Академска књига, Нови Сад 2023

Под окриљем Академске књиге из Новог Сада, Корнелије Квас је читалачкој публици понудио дело необичног наслова – *Жена која зауставља сажове*. Након романа *Зенонов љуѣ*, објављеног 2022. године у издању Службеног гласника, који је био уврштен у најужи избор за награду Матице српске „Бескрајни плави круг” за најбољи роман објављен у протеклој години, то је друго прозно дело истакнутог професора опште књижевности и теорије књижевности Филолошког факултета Универзитета у Београду.

Иако врстан ерудита и познавалац канонских наслова српске и светске литературе, Квас је успео да створи дело које неће бити оптерећено или „замагљено” научним знањима. Напротив. Унутар корица ове само по обиму невелике књиге наилазимо на десет прича/поглавља које можемо засебно читати, омеђених „Прологом” и „Изгубљеним видом”. Повлашћена места поменутих текстова сведоче у прилог томе да књигу *Жена која зауставља сајтове* можемо посматрати и као кратак роман цикличне структуре и мозаичког типа, а не само као збирку приповедака.

Ауторови узорни не произилазе искључиво из књижевних остварења писаца светске књижевности чији су стваралачки домети деценијама, па и вековима неупитни. Пажљивим читањем најпре ћемо потврдити да је Квас надахнут Андрићевом беседом „О причи и причању”, али и императивом који је нобеловац ставио пред себе за време ратних страха: *осијати Човек, иреживејти, иисати*; потом ћемо се уверити у то да писац *Жене која зауставља сајтове* полемише са поетичким ставом по многим најбољег стилистичара савременог доба, Горана Петровића, који тврди да само онај ко говори постоји, алудирајући на то да је прича надмоћна у односу на све друго. Осим тога, јасно ћемо препознати да Квас попут Светлане Велмар-Јанковић поседује танани сензибилитет за психолошку карактеризацију својих јунака, који су дочарани помоћу прецизних, упечатљивих и аутентичних описа, без непотребних понављања и замарања читалаца опширношћу. На крају, сходно иреалним елементима који су присутни, уочићемо да се ова проза приближава маниру писаца који се инспиришу поетиком снова и чији је зачетник Милорад Павић, који је нестварном дао повлашћено место на српском књижевном небу. Дакле, необична књижевна форма *Жене која зауставља сајтове* одговара поетици савремене српске књижевности, чије одлике проналазимо и у овом делу: жанровску хибридноћ, извесну херметичност, потребу за стварањем истинске уметности, запитаност над питањем ко смо, потрагу за егзистенцијалним одговорима, тежњу да одгонетнемо суштину и докучимо надстварност, те увиђање да је комуникација неопходна, док смо – парадоксално – у веку тишине онемогућени да пронађемо оно што Љубомир Симовић назива *нагречју*. Такође, приметно је већ поменуто присуство иреалног, које је у многобројним редовима дало необичну нијансу ове прозе, и помоћу ког се покушава доћи до бољег, садржајнијег и свеобухватнијег света. Та потрага и тежња ка недокучивој реалности идеал је савременог писца, те и код Кваса можемо да уочимо да се фантастичним елементима који „урањају” и надовезују се на реалистично приповедање заправо појачава оно што се сматра суштинским.

Проза омеђена корицама наслова *Жена која зауставља сајтове* фокусирана је на емотивно, мисаоно, духовно и егзистенцијално. Ипак, били бисмо у криву када бисмо рекли да њени редови нису „натопљени”

богатим искуством: како животним, тако литерарним, па и језичким. Но, различите сазнајне области и доживљаји укомпоновани су с мером, приповедање тече, а поједини делови, иако написани у складном и логичном следу, богати су изненађујућим обртима који неретко остављају отворена питања и различите могућности тумачења.

Уколико бисмо говорили о садржини ове прозе нејединственог жанровског одређења, рекли бисмо да се она, како је већ примећено, састоји од десет прича или поглавља. Поменути текстови који се налазе на почетку и на крају чине да целокупна садржина буде обухваћена и да служи као одговор на питање да ли и зашто писати, које аутор-приповедач изриче на самом почетку, у „Прологу”, желећи да пронађе давно изгубљеног садруга, то јест свој алтер его. Најпре, циклична композиција, позната нам, између осталог, из *Проклејте авије*, а потом и јунак који представља пишчев алтер его – овога пута издвојићемо Тому Галуса – непогрешиво указују на споне које, уз извесне разлике, постоје између Андрића и Кваса. Наравно, с обзиром на то да је реч о аутору који је изузетан познавалац књижевности, ово није једини утицај који препознајемо у његовом делу. У истој причи приметне су и алузије на „Химну љубави” апостола Павла и указивање на неопходност љубави према себи, али и послушкивање гласова које је могуће чути само у свету самоће.

Уочава се, што је био манир Милоша Црњанског, честа употреба зареза, који су у служби наглашавања сваког тренутка, освешћивања детаља око себе и потребе да бар на тренутак застанемо и проматрамо свет око нас. Реченице и коментари издвојени зарезима у функцији су апозитивних одредби, допуна и жеље за упечатљивим и сликовитим описима, што је свакако једна од посебности Квасовог стила.

У другој од десет прича/поглавља, насловљеној, као и књига, „Жена која зауставља сатове”, изнова проналазимо Андрићеве мотиве: звоно, несаницу, библиотеку и путовања, али оно што је у њој посебно истакнуто јесте раздор у жени која је на клацкалици између потребе да заустави вртешку која је неумољиво подсећа на страх од пролазности и, с друге стране, насиља које трпи од стране супруга, који на сваки њен покушај да одложи неминовност краја пасивно-агресивно налаже: „Немој то више да радиш!” Испуњење њене жеље довешће до кулминације која ће читаоцима навестити да их чекају неочекивани обрти.

Ни у „Седмој функцији језика”, коју бисмо издвојили као једну од најуспешнијих прича, не изостају обриси других књижевних дела. У причи која удружује логично и апстрактно, науку и уметност, разум и емоције, појавом девојчице која због својих пророчких способности одбија да говори, а због чије магијске моћи речи нестаје професор семиологије, јасно се реферише на античке пророчице Сибиле. Интертекстуалне везе начињене су и са руским бајалицама, „Књигом Исуса Навина”, али, додали бисмо, могуће их је успоставити и са нашим народним лирским

песама. Утицај незаобилазног Андрића примеран је у томе што се крај ове приче компаративно може сагледати са приповетком „Летовање на југу”, која се завршава мистериозним нестанком професора Норгеса.

У редовима који сачињавају целину обједињену под насловом „Партија шаха”, у којој је исписана метафорично-симболична прича о животу, долази до изражаја књижевноуметнички стил Корнелија Кваса: кратке, језгровите реченице, сликовити, упечатљиви, не сувише опширни описи физиономије, сугестивност и извесна, непретерана херметичност, те мешање жанрова и присуство канонских дела светске литературе – изнова, посредством метафоре о речима, шаховским фигурама и слободној вољи, имамо алузију на *Библију* – а поред тога инсистира се на идеји да језик мора и треба да буде ослобођен од стварности и свих ванкњижевних утицаја.

Испод наслова „Како је Јоханес сусрео свог писца”, осим што поменутог јунака познајемо из претходног Квасовог романа *Зенонов ѿућ*, крије се недоумица коју до сада нисмо имали прилике да прочитамо унутар корица неке књиге. Нећемо ускратити читаоцима уживање у овој инспиративној идеји, али ћемо им заголицати машту питањем: шта мисле, шта би могао бити повод због ког писац страхује да ће га усмртити сопствени јунак, иако је до сада увек постојала само супротна могућност. Нејасне границе између сна и јаве одликују ову причу, а фантастични елементи савршено одговарају иреалистичкој књижевности данашњице коју је књижевна критика оценила највишом оценом.

Иреалистичком дискурсу припада и прича „Прсти”, у којој се сусрећемо са персонификованим делом тела поменутих у наслову. Посредством прстију који се одвајају од човековог тела, метафоричном алузијом осликава се борба између онога што Јунг назива Сенком и Персоном. Дата је и слика друштва које, иако свесно социјалних маски, подржава испољавање „тамног брата” присутног у свакој индивидуи. Преовладавање лошег доводи до потпуног суноврата – како личног, тако и друштвеног – мада је тај пад маскиран лажним али социјално пожељним признањима, због чега је тешко одупрети му се.

Осим поменутих, фантастичком жанру припада и готово детективска прича „Сусрет”, испричана у првом лицу јунака који се до самог краја маскира иза лика приповедача-педофила, опседнутог прелепом шеснаестогодишњом девојчицом.

Важно је скренути пажњу и на често појављивање мотива *ауто-мобила* и *кафе* – симбола кретања и неопходног предаха – али и *гуше* и *свешлосићи*, – који су ту да укажу на човекове потребе и стање његовог бића и који се првенствено односе на нематеријалне факторе. Као значајан мотив издваја се и *коса* – која никада није равна, што на неки начин упућује на нешто неприродно и необично – али и мотив *йоџега*, који ће свој пуни потенцијал остварити у причи „Награда”, у којој се говори о

опседнутости сваког уметника жељом да добије материјално признање о вредности свог дела. Напоследку, читаоци ће приметити да је последња наведена прича једна од две у којима се не приповеда у трећем лицу, што свакако доприноси утиску динамичности и неочекиваности.

Претпоследња приповетка – „Емил” – је најинтригантнија и на читаоце ће без сумње оставити снажан дојам. Њена вредност огледа се у томе што успешно обједињује криминалистички жанр са љубавном и фантастичном тематиком, али и загонетношћу пророчанства, те што се у њој откривају нити које повезују приче/поглавља осветљавајући их на потпуно неочекиван начин, који ће читаоце истовремено изненадити и запрепатити. У сваком случају, посведочиће о Квасовој снажној моћи имагинације. Осим мотива који се односе на поменуте пророчице, библиотеку и незаобилазан сан, њен најзначајнији аспект представља веза са грчким трагедијама, али и ауторово јасно формулисање сопствене поетике: „Настала је необична кула, изграђена од дела која нису пратила историјски след, нити су делила жанровске, тематске или поетичке особине”, па и навођење лектире која је, између осталог, послужила као основа за стварање *Жене која зауставља сајнове*. Читаоцима ће бити јасно због чега је за насловницу одабрана управо слика Макса Ернста *Краљ Египта* (1922), а осим тога ће их заинтриговати присуство добро познатог манира пронађеног документа, радо виђеног у савременој прози.

Није тајна да је тема стварања опчињавала ствараоце од самог почетка историје, али и да је неписано правило да велика дела настају у самоћи и болу, и у раскораку са реалношћу. Стога болест која се помиње у „Изгубљеном виду” првенствено алудира на то да су сви велики певачи (рецимо Хомер, али и певачи наших епских народних песама) били ускраћени за чуло вида – које људе највише од свега везује за стварност. Заправо: онемогућени да посматрају, болесни од стварности, уметници се одвајају од материје која их окружује и на тај начин успевају да докуче неку нову и другачију стварност и освоје префињени и узвишени сензибилитет који доноси пуноћу, потпуни смисао и немиметичку лепоту. У испуњавању тежње да пише не би ли пронашао давно изгубљени део себе, писац експлицитно формулише теоријске поставке своје поетике која је сасвим јасна – он пише да би стварао, не да би казао.

Инспирисан писањем као насушном потребом, аутор стварање уметности поставља као темељ и императив сопствене поетике и књижевности. Квас је читаоцима понудио књигу која се умногостру разликује од онога што је на данашњој књижевној сцени. Иако се његова поетика темељи на стваралачким индивидуалностима – што је, према речима Јована Деретића, једна од најважнијих одлика уметника савременог доба – Корнелије Квас је успео и оно што велика већина није: иако је, попут многих, у приповедању користио различите моделе нарације и

технике којима његови јунаци (ин)директно саопштавају и износе стање и расположење човекове душе, он је то учинио на нов, њему својствен начин. Његова заокупљеност онтолошким питањима и трагањем за егзистенцијалним одговорима делује да је пронашла путоказ и одговор; успешно је повезао књижевност, филозофију и психологију, али и створио нити које лепу књижевност суптилно повезују са сродним наукама – што ово штиво чини лако разумљивим и интересантним за широку публику. *Жена која засуђавља сајнове* дело је које у потпуности одговара строгим захтевима савремене књижевне сцене. Истовремено, нагласили бисмо да је оно по својим доменима и пруженим могућностима надмашило и многа високо оцењена дела данашњице: оно је – што је од пресудног значаја – успело да одговори захтеву да књижевност живи од себе и за себе, без уплива било којих других фактора, и да укаже на пишчеву способност да одоли кризи савременог доба, да се одвоји од манира по коме је уметник занатлија који пише ангажоване текстове који су у служби пожељне идеологије, не пристајући да се повинује захтевима тржишта, и то је свакако најупечатљивија Квасова поетичка црта.

Све изнето говори у прилог томе да је Корнелије Квас аутор чије ће име у историји српске књижевности бити забележено не само међу угледним научницима већ и међу најистакнутијим писцима с почетка 21. века. И те како свестан кризе свеопштих вредности, он чини управо оно што је неопходно: одговара на импулс писања и свој дар ставља у службу стварања, чиме не само што инсистира на значају лепе речи већ нам доказује да је и данас могуће изабрати други пут – различит од онога којим се креће већина, али не због тога мање вредан – пут који води ка узвишеној стварности коју називамо уметност.*

Мсп Милана ПОУЧКИ
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Докторске студије
milanapoucki@gmail.com

* Део текста изложен је, у виду усменог саопштења, на 15. међународном симпозијуму „Андрејева публицистика”, одржаном од 19. до 21. октобра 2023. године у Љубљани, Марибору и Бледу (Словенија), у организацији Института за славистику „Карл Франц” у Грацу (Аустрија), Комисије за стилистику Међународног славистичког комитета, Одсека за славистику Филозофског факултета Универзитета у Љубљани и Одсека за словенске језике и књижевности Филозофског факултета Универзитета у Марибору.